

JAARVERSLAG 1995

Mijnheer de Minister,

De statutaire vergaderingen hebben plaatsgehad in de lokaliteiten van het Paleis der Academiën in Brussel, op 30 januari, 29 mei en 30 oktober 1995. Er werden zeven sectievergaderingen gehouden, een plenaire vergadering op 30 januari en een bestuursvergadering op 30 oktober.

Lezing gehouden op de plenaire vergadering :

HUGO RYCKEBOER : *Nederlands substraat in het dialect en regiolect in Noord-Frankrijk.*

Hoewel de resultaten van taalcontact voor dialectologen steeds een boeiende uitdaging zijn geweest, circuleert er nog veel onvolledige of onjuiste informatie over de resultaten van het contact tussen Nederlands en Frans, in casu tussen het Vlaams en het Picardisch in Noord-Frankrijk. Dat mag o.m. blijken uit de *Introduction* in de jongste *Guide bleu* van de uitgeverij Hachette over Nord-Pas-de-Calais. Van Franse zijde is met name als een reactie tegen de annexionistische visie van de nationalist J.M. Gantois een tendens gegroeid om de historische aanwezigheid van het Nederlands in het noorden van Pas-de-Calais steeds af te doen als het resultaat van flamingantisch chauvinisme. Sinds het verschijnen van de eerste aflevering van de *Atlas linguistique et ethnographique du Picard* van de hand van Fernand Carton en Maurice Lebègue (ALPIC I, 1989) en enkele andere werken, waaronder de belangrijkste Denise Poulets *Au Contact*

du Picard et du Flamand, Parlers du Calaisis et de l'Audomarois (1987) en het *Dictionnaire du français régional* van F. Carton en D. Poulet (1991) zijn we beter ingelicht om eventueel Nederlands substraat in de noordelijke Picardische dialecten te onderzoeken. In deze lezing beperk ik me tot een onderzoek van de ALPic I.

Zowel een totale analyse van de 300 woordkaarten in de ALPic I als een gedetailleerde analyse van een twintigtal woordkaarten hieruit werpen een nieuw licht hierop.

Ten eerste laat een aantal woordkaarten, zoals te verwachten, duidelijk lexemen van Nederlandse oorsprong zien in de buurt van de huidige taalgrens. Daarnaast zijn er enkele kaarten waar de verspreiding van in oorsprong Nederlandse lexemen nog duidelijk overeenkomt met wat volgens de toponymische gegevens oorspronkelijk Nederlandstalig gebied was. Dat is b.v. het geval met ALPic krt. 26 *terre argileuse* met de verspreiding van het nu nog Westvlaamse *klijte*, ALPic krt. 70 *houe*, 71 *binette*, 73 *sarcler*, waar telkens het element *braak-* in terugkomt. ALPic krt. 110 *versoir*, waar het Noord-Picardische (ook Normandische) dialectwoord *klu* zou beantwoorden aan het Nederlandse *kluit*, ALPic krt. 46 *hangar*, waar *berk* aansluit bij een Frans-Vlaams *berg* en voorts bij het Kustnederlandse (*hooi*)*berg*, ALPic krt. 143 *petit tas de foin*, waar we in *oprel* het Nederlandse *opper* herkennen, voorzien van een Frans diminutiefsuffix *-el*.

Het territorium waar ooit Nederlands werd gesproken, is ook nog af te leiden uit de afwezigheid van typisch Picardische lexemen en gevallen van morfonologische parallellieën met de westelijke of zuidelijke Nederlandse dialecten.

Bij nader toezien blijken uit de ALPic I ook allerlei semantische parallellieën op te duiken, die ertoe uitnodigen om de richting van taalbeïnvloeding nader te onderzoeken. De verspreiding van sommige Nederlandse woorden uit het domein van de landbouwtechniek (b.v. *pique* voor de Vlaamse *pik* « kleine zeis ») tot vrij ver in Noord-Frankrijk zijn uiteraard niet zozeer aan substraat toe te schrijven als wel aan verspreiding door Vlaamse land- of seizoenarbeiders.

Veel van deze woordkaarten leggen getuigenis af van een intens taalcontact, dat tot nog toe weinig onderzocht is. Het is aangewezen dat een internationale en interlinguale werkgroep deze contactlinguïstische aspecten van de historische aanwezigheid van het Nederlands in Noord-Frankrijk nader zou onderzoeken.

Lezingen gehouden in de Vlaamse afdeling :

Frans DEBRABANDERE : *Enkele familienamen.*

De familienaam *Teniers*, ook *Theuniers*, is de vernederlandste vorm van *Tannier*, *Tanniër(r)e*. De Antwerpse 17e-eeuwse schilders David Teniers stammen uit Aat (Henegouwen). Hun voorouders heetten in de 15e eeuw *Tai(s)nière*. *Te(s)nière*, ook *Te(s)nier* betekent « hol, dassenhof » (zie *Vlaamse Stam* 31 (1995), 259-260).

De familienaam *Pluyma(e)(c)kers*, *Plumacker*, *Pleumakers*, *Pleumeeckers*, *Pleumeckers* betekent niet « pluimmaker, kussen- of dekenstikker ; koopman in dons », maar is te verklaren uit *ploegemaker*. In Maastricht kwamen b.v. voor : 1718 Guilielmus Pleugmaeckers ; 1706 Mathias Pleumaekers ; 1690 Laurentius Pluymaeckers. Ook *Pluman(n)s*, *Plouman*, *Pl(o)umhans* wijst in dezelfde richting. Deze naam is te verklaren uit *ploeg(e)man* (zie *De familienamen Pluyma(e)kers en Plumans*. *Vlaamse Stam* 31 (1995), 231-232).

De familienaam *Calberson* duikt in Vlaanderen voor het eerst op in Kortrijk in 1710, als Joannes *Calverson* geboren wordt. Zijn zestien kinderen heten *Calberson*, *Calverson*, *Calversijn*. De vader van Joannes was John *Culbertson*, die op 30 maart 1676 geboren was in Schotland en als soldaat in Kortrijk trouwde. Die zijn vader was Thomas *Cuthbertson*, die op 21 november 1643 in Dalkeith (Schotland) trouwde. De oorspronkelijke naamvorm is dus *Cuthbertson*, d.i. zoon van Cuthbert. Een Germaanse naam, Oudengels *cúðbeorht* « beroemd — schitterend » (zie *De familienaam Calberson*. *Vlaamse Stam* 31 (1995), 72-74).

LUC VAN DURME : *De namen op -(i)acum in het noorden van de Romeinse provincie Gallia Belgica. Etno-linguïstische en andere aspecten.*

De komst van de Romeinen gaf het beeld van de plaatsnamen in het noordelijke gebied van de Belgae een aantal nieuwe dimensies.

Hierbij kan een fasering worden onderkend.

Nieuw gestichte strategische plaatsen en hoofdelementen werden doorgaans benoemd met een naam op *-acum*, terwijl belangrijke plaatsen in het zuiden van het gebied van de Belgae en in de rest van Gallië veelal een prehistorische, bij voorkeur Keltische naam droegen.

In een volgend stadium verscheen *-iacum* ter benoeming van fundi of landelijke domeinen, waarvan het merendeel gesticht werd van 12 v. Kr. tot 16 na Kristus.

In de Zuidelijke Nederlanden bevatten deze namen op *-iacum* soms een van een volksnaam afgeleide persoonsnaam : Scheldewindeke, waarin Venetius, bij Veneti, Semmerzake, waarin Kimbrasius, bij Kimbri enz. Achter dit naamtype kan men eventueel Romes weloverwogen politiek van volksnederzetting en *-verstrooiing* zien.

Voorts is duidelijk dat, wat de dichtheid van de namen op *-(i)acum* aangaat, de toponymische kaart van het nu Germaanstalige deel van de provincie Gallia Belgica een aantal « landschappen » aan het licht brengt. Het zou evenwel verkeerd zijn uit het massale voorkomen resp. ontbreken van namen op *-(i)acum* de graad van romanisering van een bepaald gewest te willen afleiden. Het gebied van de Tungri hoeft dus beslist niet minder geromaniseerd te zijn geweest dan Zuid-Oost-Vlaanderen en Pas-de-Calais, omdat het minder namen op *-(i)acum* telt. Denk aan de bewaarde Romeinse veldindeling in Limburg en aan de indrukwekkende tumuli in Haspengouw : van diepe romanisering getuigende materiële littekens, die men in Zuid-Oost-Vlaanderen en Pas-de-Calais dan weer tevergeefs zoekt.

De studie van de factoren en omstandigheden die hebben geleid tot de grote landschappelijke verscheidenheid, zoals die zich op het toponymische vlak in de Romeinse tijd te onzent aftekent, bevindt zich slechts in het stadium van de terreinverkenning. O.a. daarom behoort ze tot de boeiendste opdrachten van de wetenschap.

Robert VAN PASSEN : *De Drie Koningen in de Toponymie.*

In de lezing worden de Drie Koningen als uithangbord of gevelteken in de Scheldestad onderzocht. Van de populaire huisnaam zijn er een 50-tal uit de reeks schepenregisters van de 14e tot de 16e eeuw bijeengelezen. Via een wandeling door de oude straatjes met hun typische en vaak nog wisselende benamingen leren we de Driekoningspanden kennen, meestal in hun collectieve of verzamelvorm De Drie Koningen, die naar het feest van zes januari (Dertiendag) verwijst. Af en toe verschijnen ook de gedifferentieerde persoonsaanduidingen *den Gaspar*, *den Melchior* en *den Balthazar*. De populariteit van het zo vaak als homoniem voorhanden uithangteken wordt gezocht in het feit dat de Drie Wijzen of Koningen sinds 1164 in Keu-

len in een kostbaar reliekschrijn vereerd worden, dat ze de patroonheiligen van de reizigers waren en dat er naar het Driekoningenschrijn in de Rijnstad tal van pelgrimstochten en strafbedevaarten werden gehouden.

Een pelgrimsteken en een paar authentieke prentjes worden ter illustratie getoond. Ook over andere banden met Keulen, o.a. de *Keulse Baan*, de huisnaam *Keulse Kar* en het heraldische wapen de Drie Kronen, dat naar Keulen verwijst als stadsblazoën, wordt even uitgeweid.

Ten slotte wordt op grond van scripties over gemeenten in Vlaanderen en Brabant naar de aanwezigheid van het Driekoningenuithangteken buiten Antwerpen gepeild.

FRANS DEBRABANDERE : *Enkele West-Vlaamse woorden.*

West-Vlaams *gerte* of *garte* betekent « ga uit de weg, maak plaats ». Het WNT verklaart *gerden* als « de benen van elkander zetten ». Daaraan beantwoordt Duits *grätschen* « de benen spreiden, met gespreide benen springen ». Dit is een intensiefvorm van *gräten* « met gespreide benen lopen, de benen spreiden ». Uit de betekenis « de benen spreiden » is de betekenis « voortgaan, weggaan » afgeleid (zie *De Leiegouw* 37 (1995), 321-323).

Molleplooi of *molleprooi* is een oud Kortrijks woord voor begrafenismaaltijd. Gezelle behandelt het woord in zijn *Loquela* over 13 kolommen. Het tweede lid leidt hij terecht af van het werkwoord *pooien* « drinken », waar een epenthetische *l* of *r* ingeslopen is (vgl. Kortrijks *pluumstiën* « puimsteen). Voor het eerste element *molle* was Gezelle minder goed geïnspireerd, want hij leidde het af van *molde*, *moude* « grond, aarde ». Volgens spreker is *mollep(l)ooi* eigenlijk *malenpooi*, aangezien de lange *a* in onze dialecten vrij *o*-achtig klinkt en oudere Kortrijkszanen het woord nog met een licht gerekte *o* uitspreken. Vgl. Wvl. *molslot* < *maalslot* « kofferslot ». En aangezien malen « geërfden, erfgenamen, gemene burenen » zijn, is een *malepooi* een gelag, een maaltijd voor de erfgenamen (zie *De Leiegouw* 37 (1995), 325-327).

In de Waalse afdeling werden vier lezingen gehouden.

Het *Bestuur van de Commissie* voor de periode 1994-1995 is als volgt samengesteld : J.-H. MICHEL, voorzitter ; R. VAN PASSEN, ondervoorzitter en voorzitter van

de Vlaamse afdeling ; M. FRANCARD, voorzitter van de Waalse afdeling ; W. VAN LANGENDONCK, secretaris van de Vlaamse afdeling ; J. GERMAIN, secretaris van de Waalse afdeling ; F. DEBRABANDERE, secretaris-generaal.

Samenstelling van de Commissie : Jozef VAN LOON wordt verkozen tot lid van de Vlaamse afdeling ; hij volgt de overleden Jos Molemans op. J. MOORS wordt benoemd tot erelid en opgevolgd door Frans CLAES.

De *Handelingen* LXVII (1995) telden 192 bladzijden. Ze werden geruild met een aantal tijdschriften en wetenschappelijke instellingen (zie lijst). De door aankoop of ruil verkregen werken werden gedeponeerd in onze bibliotheek, die ondergebracht is in de bibliotheek van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Honderd exemplaren worden de wetenschappelijke centra van de Belgische universiteiten ter beschikking gesteld, ten behoeve van onderzoekers en studenten.

Inzake straatnaamgeving werd de Commissie in 1995 door talrijke Brusselse, Waalse en Duitstalige gemeenten geraadpleegd. De Vlaamse afdeling verstrekte advies voor de Nederlandse naamvorm van straten in Brusselse gemeenten.

De Commissie heeft de *taalkundige aanpassing van de geografische namen van de stafkaarten* die door het Nationaal Geografisch Instituut uitgegeven worden, voortgezet. Voor de Vlaamse afdeling heeft het Instituut voor Naamkunde in Leuven onder leiding van Willy VAN LANGENDONCK advies uitgebracht i.v.m. 690 toponiemen in de volgende 65 gemeentes (kaartbladen NGI nrs. 4/8, 5/2, 5/5, 5/6, 12/1, 12/2, 12/3, 12/4, 12/7, 12/8, 13/1, 13/2, 13/5, 13/6, 21/4, 22/1, 22/2, 22/5, 22/6, 22/7, 23/6, 24/3, 24/4, 24/7, 24/8) : Aalter, Aarschot, Asse, Beernem,

Begijnendijk, Bekkevoort, Blankenberge, Bredene, Brugge, Buggenhout, Damme, Den Haan, Deinze, De Pinte, Destelbergen, Gavere, Gent, Gistel, Heist, Heist-op-den-Berg, Herselt, Herzele, Holsbeek, Houtave, Hulshout, Ichtegem, Jabbeke, Koekelare, Kortenaeken, Laakdal, Laarne, Lede, Londerzeel, Lovendegem, Maldegem, Meise, Melle, Merchtem, Merelbeke, Middelkerke, Nazareth, Nevele, Oostende, Oosterzele, Oostkamp, Opwijk, Oudenburg, Rotselaar, Ruiselede, Scherpenheuvel-Zichem, Sint-Lievens-Houtem, Sint-Martens-Latem, Tessenderlo, Tielt, Tielt-Winge, Torhout, Wemmel, Westerlo, Westkapelle, Wetteren, Wichelen, Wingene, Zedegem, Zuienkerke.

In de Waalse afdeling werd het onderzoek gedaan door Jean GERMAIN en Jacques NAZET.

Met de meeste hoogachting,

Brugge, 31 december 1995.

De Secretaris,

F. DEBRABANDERE.

De Voorzitter,

J.H. MICHEL.